

V dňoch 26. až 28. septembra 2018 uplynulo presne 340 rokov od najhoršej skazy Prievidze v jej dejinách. Tri dni trvajúce hrôzostrašné plienenie kurucov pod vedením mladého sedmohradského veľmoža Imricha Tököliho zanechalo po sebe spúšť sprevádzanú zúfalým nárekom preživších Prievidžanov.

Kurucká pohroma

Panovník Leopold I. reagoval na odhalené sprisahanie protestantskej uhorskej šľachty na čele s palatínom Františkom Vešelénim nemilosrdnou odvetou. Tisicky utečencov pred jeho hnevom, vrátane mnohých prepustených vojakov, sa v Sedmohradsku (na území dnešného Rumunsku) sformovali do početných ozbrojených skupín, ktoré obyvateľstvo nazvalo kurucmi. Vzbúrencom sa rýchlo podarilo získať priazeň sedmohradskej šľachty, finančnú a vojenskú podporu osmanských Turkov a po čase aj kresťanských mocností akými boli v tom čase Francúzsko Ľudovíta XIV. a Poľsko Jána III. Sobieskeho.

Na jar 1678 jednotkami Francúzov, Poliakov a krymských Tatárov (v službách osmanských Turkov) posilnená asi 12-tisícová povstalecká armáda pod vedením kežmarského rodáka – ambiciózneho mladého magnáta Imricha Tököliho – vtiahla do Horného Uhorska. Hlásaním obrany panovníkom potláčaného evanjelického vierovyznania kuruci veľmi rýchlo získali podporu nemeckého i slovenského obyvateľstva východoslovenských miest. Vďaka nej malo Tököliho vojsko na sklonku leta 1678 už 20-tisíc mužov a mohlo seabedomo vyraziť ďalej na západ. Poľahky prešli Spišom, Liptovom i Turcom. Ich zjavným cieľom boli bohaté stredoslovenské banské mestá. Hornonitrania preto dúfali, že kuruci budú pokračovať priamo na zlatú Kremnicu, striebornú Štiavnicu a medenú Bystricu. Ich veliteľia sa však rozhodli ísť miernou okľukou cez Prievidzu. Nezaujímal ich región hornej Nitry ako taký, ale výhradne územie Bojnického panstva, ktoré bolo v tom čase prosperujúcim majetkom grófa Jána Karola Pálfiho. Tökölimu a jeho kurucom ako dôvod stačilo, že bol katolíkom a silným spojencom nenávideného Habsburga – uhorského kráľa a rímsko-nemeckého cisára Leopolda I. Obyvateľstvo panstva bolo vďaka dôslednej rekatolizá-

cii predchádzajúcej zemepánky – grófký Františky Kuen-Pálfiovej – už takisto prevažne katolícke, preto si z pohľadu protestantských povstalcov nezaslúžilo zľutovanie. Velenie Tököliho spojencov – obávaných oddielov osmanských Turkov – malo na prepad panstva Bojnického hradu vlastnú motiváciu. Z ich strany išlo o akt pomsty za to, že Ján Karol Pálfi proti nim pred časom na strane cisára účinne zasiahol s vlastným, dobre vyzbrojeným vojskom.

Kuruci vpadli do údolia hornej Nítry od severu. Ženúc sa na Prievidzu za sebou zanechali vyrabované a spálené mestečko Nitrianske (vtedy Nemecké) Pravno a dediny Kľačno, Poluvsie, Nedožery, Brezany, ako aj majetok Bošániovcov – Pravenec. V Prievidzi ako hospodárskom centre a najbohatšom sídle panstva sa kuruci zdržali najdlhšie a boli v plienení najdôslednejší. Magistrát mesta, farár a väčšina piaristov sa zachránili útekem na hrad v Bojniciach, vezmúc so sebou výsadné listiny a niekoľko málo najvzácnejších cenností. Všetko ostatné bolo kurucom vydané napospas. Obyvatelia, vidiac jasnú prevahu nepriateľa, sa mu nestavali na odpor. Neútočná horda napriek tomu zabila 26 Prievidžanov, mnohých priamo v ich domoch. Mladé ženy znásilňovali a mužov, ktorí sa ich snažili brániť nemilosrdne zabíjali, stínajúc im hlavy alebo končatiny. Ďalších 65 ľudí prišlo o život pri požiari, za iných 43 majetných obyvateľov museli ich príbuzní zaplatiť výkupné 6000 zlatých, z nemajetných najmä mladých odvliekli do otroctva. Besnenie kurucov spôsobilo obrovské škody i na súkromnom aj mestskom majetku. Zhorelo všetkých 272 domov – drevené do tla, z kamenných na námestí zostali len obhorené múry. Presile nepriateľa sa neubránil ani pevnosti podobný dom najmajetnejšieho prievidzského mešťana Lukáša Karasa a jeho bohaté vybavenie, ani cennosti, ktoré doň ukryli niektorí lepšie situovaní sedliaci z okolitých dedín. Pri požiari zhorel tiež celý mestský archív s písomnými pamiatkami na dovtedajšie dejiny mesta, umiestnený v radničnej budove. Zhorela tiež fara, škola, starobinec a budovy dvoch majerov, vyrabované boli pivovar, dolný mlyn, ako aj farský a mariánsky kostol, ktoré kuruci zanechali ťažko poškodené. Len nedávno postavený kláštor a kostol piaristov zostali brániť iba dvaja mnísi. Pred požiarom sa im budovy podarilo uchrániť, pred plienením nie. Im samotným zachránil život akýsi Poliak, ktorý mal v povstaleckom vojsku vysoké postavenie.

Hoci bola Prievidza už v tom čase najväčším a najľudnatejším sídlom, pre mnohotisícovú hordu ozbrojených povstalcov bola predsa len pritesná. V druhý deň jej drancovania si preto časť kurucov odbehla po lup do sused-

ných Necpál a Koša. V dnešnej mestskej časti Necpaly vypálili 22 domov, vrátane domu richtára Martina Foltana, v ktorom on i jeho sestra zhoreli. Keď už v Prievidzi a jej blízkom okolí nebolo čo plieniť, vydali sa kuruci konečne za svojim hlavným cieľom smerom na banské mestá. Cestou k nim v rámci Bojnického panstva ešte spustošili a vypálili Chrenovec a Handlovú.

Najlepším dôkazom toho, že kurucom pri prepade Prievidze a ďalších sídel Bojnického panstva nešlo len o bohatú korisť, ale aj o spôsobenie čo najväčších škôd na majetku ich nepriateľa (zemepána Jána Karola Pálfiho) je skutočnosť, že si nevystačili s drancovaním samotných sídel, ale dôsledne vyplienili aj celý ich chotár. Obilie už v tom čase na poliach nenašli (ukoristili ho vymlátené zo sýpok), priamo na koreni však zničili celú úrodu hrozna a šafranu. Čo bolo horšie, vinohrady a šafranice, ktoré v tom čase pre miestne obyvateľstvo ešte stále predstavovali významnú trvalú hodnotu, zdevastovali úplne. Aj v tomto prípade dopadla najhoršie Prievidza, kde boli tieto kultúry zastúpené v najväčšom rozsahu. Rovnaký osud postretol aj chotár Bojníc, ktorý na rozdiel od samotného mestečka zostal pred hradbami nepriateľovi napospas.

Ani skaza, aká nemá v dejinách mesta obdoby však nedokázala Prievidžanov trvalo pokoriť. Vďaka ich nezlomnej vôli Prievidza čoskoro vstala z popola ako už mnoho ráz predtým i potom.

PhDr. Ján Vingárik

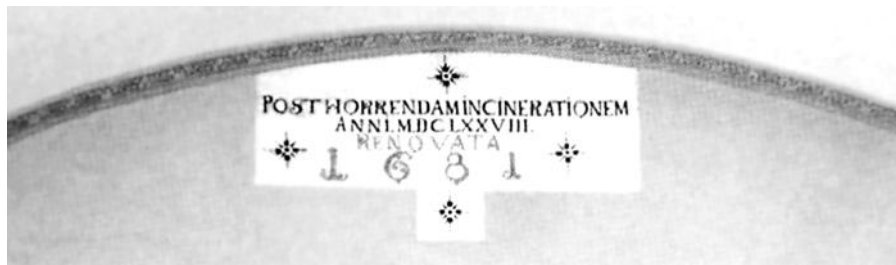
Literatúra:

Mrva, Ivan. Prievidza v novoveku 1526 – 1711. In: Lukačka, Ján (ed.). Prievidza : Monografia mesta. Banská Bystrica, 2013.

Mišík, Mikuláš. Prievidza. Banská Bystrica, 1971.

Horváth, Pavel. Turecké vpády na hornú Nitru v XVI. a XVII. storočí. In: Kováč, Ján (ed.). Horná Nitra IV. Banská Bystrica, 1968.

Vingárik, Ján. Premeny krajiny pokrývky Prievidzskej kotliny v dôsledku činnosti človeka od 9. do polovice 19. storočia. [Rigorózna práca]. Banská Bystrica, 2016.

Jedinou pamiatkou na kurucké plienenie je nápis na víťaznom oblúku farského kostola: „Po strašnom požiari roku 1678 rekonštruovaný 1681“.